

**OBLICZA
CIERPIENIA I MIŁOŚCI**

**SŁUDZY BOŻY
JEZUICI – MĘCZENNICY
Z II WOJNY ŚWIATOWEJ**

Stanisław Cieślak SJ

Wydawnictwo WAM
Kraków 2009

Wstęp

Wiek XX był wiekiem sprzeczności, z jednej strony okresem niebywałego rozwoju cywilizacji i postępu technicznego, a z drugiej dwóch wojen światowych, terroru, masowych mordów i pracy katorżniczej. Był to wiek, w którym zbrodnicze systemy oparte na fałszywych ideologiach użyły nowoczesnych zdobyczy nauki i techniki w dziele systematycznej eksterminacji ludów i narodów. Wiek ten, jak być może żaden inny w historii ludzkości, naznaczony był pogardą wobec godności ludzkiej, bezmiarem cierpienia i gwałtowną śmiercią wielu milionów ludzi w różnych częściach świata. Był to wiek nienawiści oraz systematycznie prowadzonej walki z Bogiem i Kościołem. Ale równocześnie wiek ten obfitował w liczne przykłady heroicznej wiary, nadziei i miłości – męczenników, świadków Chrystusa, którzy podczas prześladowania złożyli Bogu Ojcu na ołtarzu świata samych siebie jako „ofiary żywą, świętą, Bogu przyjemną” (por. Rz 12, 1). Choć w przekonaniu oprawców ich odejście było unicestwieniem (por. Mdr 3, 3), to jednak zmartwychwstali z Chrystusem oraz nadal żyją w ludzkiej pamięci, będąc dla potomnych jakby pochodniami, które rozświetlają mroki tragicznego i naznaczonego cierpieniem milionów ludzi XX wieku.

W liście apostołskim *Tertio millennio adveniente*, przygotowującym Kościół na trzecie tysiąclecie, Ojciec Święty Jan Paweł II zawarł m.in. następujące słowa: „*W naszym stuleciu wrócili męczennicy. A są to często męczennicy nieznani, jak gdyby «nieznani żołnierze» wielkiej sprawy Bożej. Jeśli to możliwe ich świadectwa nie powinny zostać zapomniane w Kościele. Zgodnie z sugestią Konsystorza trzeba, ażeby Kościoły lokalne, zbierając konieczną dokumentację, uczyniły wszystko dla zachowania pamięci tych, którzy ponieśli męczeństwo. Będzie to miało niewątpliwie charakter i wymowę ekumeniczną*” (nr 37). Przejawem tej troski o zachowanie pamięci o męczennikach XX wieku była uroczysta beatyfikacja 108 męczenników, dokonana przez Ojca Świętego Jana Pawła II w 1999 roku w Warszawie. Nie ulega wątpliwości, że zastęp męczenników z II wojny światowej, ofiar hitleryzmu, zbrodniczego systemu, który zaciekle walczył z Bogiem i Kościołem oraz dokonał unicestwienia na ziemiach Rzeczypospolitej kilka milionów ofiar, jest znacznie większy.

Podczas II wojny światowej spośród 844 jezuitów polskich z obu prowincji polskich więcej niż jedna czwarta (238) zostało aresztowanych¹. Co trzeci z nich zmarł przed zakończeniem wojny. W obozie koncentracyjnym w Auschwitz przebywało 27 jezuitów polskich, z których

¹ Do 1918 r. jezuita polscy należeli do Prowincji Galicyjskiej Towarzystwa Jezusowego, która obejmowała tereny Polski pod zaborem austriackim. Po odzyskaniu niepodległości przez Rzeczypospolitą w 1918 r., Prowincja Galicyjska została przemianowana na Prowincję Polską. 15 sierpnia 1926 r. doszło do podziału Prowincji Polskiej na Prowincję Wielkopolsko-Mazowiecką i Prowincję Małopolską (od 1975 r. Prowincja Polski Południowej).

4 zmarło tam. Większość z nich dostała się potem do obozu koncentracyjnego w Dachau k. Monachium². W pierwszej grupie był m.in. późniejszy ks. kard. Adam Kozłowiecki SJ, który po wyzwoleniu napisał wspomnienia obozowe wydane pt. *Ucisk i strapienie. Pamiętnik więźnia 1939–1945* (Kraków 1967, 1995, 2008³). W obozie w Dachau, który był głównym miejscem eksterminacji duchowieństwa, na 2720 kapłanów pochodzących z różnych krajów Europy, księży polskich było 1780, wśród nich 70 jezuitów jako najliczniejsza grupa ze wszystkich innych zakonów. W Dachau, gdzie zmarło 23 jezuitów polskich (10 księży, 9 kleryków, 4 braci)⁴, wśród ustawicznego głodu, szykan, bicia, poniżania godności człowieka, zredukowania więźnia do numeru obozowego oraz zadawania śmierci z powodu nienawiści do wiary chrześcijańskiej, towarzysze św. Ignacego Loyoli okazali się do końca wiernymi synami Kościoła katolickiego i Towarzystwa Jezusowego. W miejscach kaźni dążyli do świętości, mając stale przed oczami przykład Mistrza – Jezusa Chrystusa. Zachowane świadectwa dowodzą, że w niemieckich więzieniach i obozach

² Szerzej na temat losów jezuitów pod okupacją hitlerowską B. Natoński, *Jezuici, [w:] Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, praca zbiorowa pod redakcją ks. Z. Zielińskiego, Warszawa 1982, s. 538–592.

³ W niniejszej publikacji wszystkie cytaty pochodzą z drugiego wydania tej książki ks. kard. Adama Kozłowieckiego. Wykorzystane tu materiały archiwalne pochodzą z Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Przepisy ograniczono do niezbędnych.

⁴ Listę jezuitów, ofiar Niemców i Rosjan z II wojny światowej, sporządził F. Paluszkiwicz, *...inny cię opasze i poprowadzi dokąd nie chcesz. Jezuici polscy, męczennicy nazizmu, kandydaci na ołtarze*, Warszawa 2000, s. 75–77.

koncentracyjnych złożyli liczne dowody heroicznej miłości Boga i bliźniego.

W 2003 roku Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego zgłosiła do procesu beatyfikacyjnego męczenników z II wojny światowej ośmiu kandydatów, którzy otrzymali tytuł Sługi Bożego. Natomiast Prowincja Wielkopolsko-Mazowiecka zgłosiła dziewięciu kandydatów⁵. Wszyscy oni weszli do procesu beatyfikacyjnego siedemnastu jezuitów polskich, na którego czele stoi ks. Adam Sztark. Warto pokreślić, że aż pięciu Sług Bożych z Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego było ściśle związanych z jezuickim Wydawnictwem Apostolstwa Modlitwy oraz Wydziałem Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie przy ul. Kopernika 26 – instytucjami zakonnymi zasłużonymi dla Kościoła katolickiego w Polsce i kultury narodowej. Zauważmy także, że droga męczeństwa sześciu z ośmiu Sług Bożych rozpoczęła się 10 listopada 1939 roku. Data ta jest wymowna. Można ją bowiem powiązać z *Sonderaktion Krakau*, czyli aresztowaniem w dniu 6 listopada 1939 roku 183 pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej oraz przewiezieniem ich do obozów koncentracyjnych w Sachsenhausen i Dachau.

Pierwszym etapem obecnego procesu beatyfikacyjnego ośmiu jezuitów z Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego, męczenników z II wojny światowej, było otwarcie procesu rogatoryjnego. Aktu tego dokonał 18 lutego 2004 roku ks. kard. Franciszek Macharski. Nato-

⁵ [F. Paluszkiwcz], *Słudzy Boży z Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego*, Warszawa 2004.

miast uroczystość zamknięcia procesu rogatoryjnego tych ośmiu jezuickich męczenników odbyła się 4 stycznia 2008 roku o godz. 9.40 w kaplicy Kurii Metropolitalnej przy ul. Franciszkańskiej 3. Zamknięcia procesu rogatoryjnego dokonał ks. kard. Stanisław Dziwisz, który wygłosił okolicznościowe przemówienie (tekst poniżej). W uroczystości wziął także udział ks. kard. Franciszek Macharski. Oprócz członków Trybunału Rogatoryjnego, Komisji Historycznej i Teologicznej uroczystość zgromadziła około 60 osób, w większości jezuitów z domów krakowskich. Ponadto na uroczystość przybyli księża diecezjalni i zakonni, siostry zakonne, przyjaciele zakonu oraz przedstawiciele środków społecznego przekazu. W czasie uroczystości zabrał głos wicepostulator procesu ks. Stanisław Cieślak SJ, który przedstawił historię procesu rogatoryjnego. Na zakończenie uroczystości o. prowincjał Krzysztof Dyrek SJ skierował słowa podziękowania pod adresem ks. kard. Stanisława Dziwisza, dziękując za możliwość przeprowadzenia procesu rogatoryjnego na terenie Archidiecezji Krakowskiej i podkreślając, że prawie wszyscy kandydaci na ołtarze byli związani z Krakowem przez formację zakonną na Wydziale Filozoficznym i pracę w Wydawnictwie Apostolstwa Modlitwy. Przy tej okazji przypomniał, że zamknięcie procesu jezuickich męczenników z II wojny światowej zbiega się z rozpoczynającą się 7 stycznia 2008 roku w Rzymie 35. Kongregacją Generalną Towarzystwa Jezusowego. W uroczystości wziął udział także chór kleryków jezuickich, którzy wykonali kilka pieśni, m.in. zaśpiewali pieśń o męczennikach, skomponowaną przez ks. Stanisława Ziemiańskiego SJ. Na zakończenie uroczy-

stości księży kardynałowie udzielili zgromadzonym błogosławieństwa. Całość materiałów procesowych została przekazana w kwietniu 2008 roku do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych w Rzymie, która podda je dalszej analizie i ocenie.

Sylwetki Sług Bożych z obydwu Prowincji Polskich Towarzystwa Jezusowego prezentujemy na podstawie relacji i zeznań tych, którzy przeżyli hitlerowskie więzienia i obozy zagłady, materiałów archiwalnych, artykułów oraz publikacji książkowych. Niech świadectwo życia i śmierci Sług Bożych będzie ostrzeżeniem przed fałszywymi ideologiami niegodnymi człowieka oraz wezwaniem do budowania na fundamencie Ewangelii Jezusa Chrystusa cywilizacji prawdy i miłości.